

PRIVATIZACIJA KAO SASTAVNI DIO TRANZICIJE

PRIVATIZATION AS A COMPONENT OF TRANSITION

Prof. dr Hamid Alibašić
Ekonomski fakultet u Brčkom
Mato Brašnić, dipl. oec.
FMF BiH - Carinarnica Orašje

Apstrakt. Ovaj rad naglašava nekoliko važnih značajki privatizacijskog procesa, koje smo saželi kao ekonomske, političke i socijalne. Svaku od ovih značajki realizirali smo ovdje u većoj ili manjoj mjeri, kroz uvid upredprivatizacijsko i privatizacijsko okruženje, koje je obrađeno u ovom radu i to kroz nekoliko najbitnijih segmenata.

Ključne riječi: privatizacija, predprivatizacijsko okruženje.

Abstract. This paper point out a few important features of privatisation process and we could to contract them as a economic, political and social. Each of this features can we put into effect, either in a bigger or a smaller measure, through a preprivatisation and privatisation encirclement that is prepared in this labor and also through a several baric segments.

Key words: privatisation, preprivatisation encirclement.

UVOD

Slom socijalističkog sustava u zemljama Srednje i Istočne Europe, koji se dogodio pod kraj osamdesetih i početkom devedesetih godina ovog stoljeća, rezultat je dugoročne gospodarske i političke krize koja se nije dala riješiti brojnim reformama unutar socijalističkog sustava proizvodnje. Taj povijesni događaj postavio je pred ekonomsku teoriju i praksu potpuno novi i po mnogo čemu jedinstven problem. Kako u što kraćem roku i što bezbolnije izvršiti prijelaz u tržišni gospodarski sustav? Od tada pa do danas brojni se ekonomisti i političari bave pitanjem kako učinkovito i uz što manje socijalne troškove transformirati centralno-planska u tržišna gospodarstva. Opseg i kompleksnost te zadaće nedvojbeno je jedinstvena, a neki je smatraju i slučajem bez presedana u novijoj ekonomskoj povijesti. Rješavanje problema tranzicije otvorilo je široki neistraženi prostor ne samo za testiranje starih već i za stvaranje novih ekonomskih teorija. To je bio početak puta u nepoznato a rješenja su se morala tražiti u hod.

Nakon prvih slobodnih izbora i političkih promjena, prvi zadatak novoizabranih vlada bile su opsežne makroekonomske reforme. Osnovna zadaća reforme makroekonomskog sustava bila je stabilizacija gospodarstva, te njegova transformacija u, do tada, najefikasnija tržišna. Makroekonomska stabilizacija je trebala stvoriti povoljno okruženje bez inflacije kako bi se mogle realizirati dvije ključne faze reforme cjelokupnog gospodarskog sustava. Te dvije faze realizirale bi se paralelno i to liberalizacija, odnosno otvaranje svjetskom tržištu i privatizacija, a sve radi veće učinkovitosti gospodarstva i povećanja standarda stanovništva. I dok je liberalizacija, kao područje ekonomije, poznata ekonomistima, privatizacija ovih razmjera bila je pravi izazov. U ovom radu pokušat ćemo bar malo približiti probleme s kojima su se ekonomisti i političari susretali kao i izbore koje su morali vršiti.

PRIVATIZACIJA KAO NUŽNOST SUVREMENE EKONOMIJE SLOM DRŽAVNO-DRUŠTVENOG VLASNIŠTVA

Da bismo objasnili razloge za tako korijenite promjene, kao što je promjena vlasništva, pokušat ćemo prvo definirati dva osnovna modela privređivanja. To su tržišna ekonomija i planska ekonomija. I unutar njih postoje razlike ovisno o periodu koji promatramo i ovisno o svakoj pojedinoj državi. Mi ćemo se za potrebe ovog rada usredotočiti samo na osnovne karakteristike ta dva pristupa. Kao znanost, ekonomija se bavi problemima iskorištavanja prirodnih resursa u funkciji zadovoljavanja ljudskih potreba te nastoji dati odgovore na tri pitanja: koliko proizvoditi, tko će proizvoditi i za koga proizvoditi. Upravo različiti odgovori na ova tri pitanja doveli su do nastanka ta dva, potpuno suprotna, učenja. Po jednom, efikasna upotreba prirodnih resursa te distribucija bogatstva na nosioce potreba regulira se "nevidljivom rukom" tržišta.

Posredstvom ponude i potražnje opredjeljuje se tko efikasno može proizvoditi, upotrebom kojih resursa koliko proizvoditi te krajnje odredište proizvoda prema potražnji i kupovnoj snazi tj. za koga proizvoditi.

Drugi pravac negira potpuno tržište i zalaže se za ekonomski determinizam. Smatralo se da je tržište mehanizam eksploatacije nižih klasa od strane bogatih i zato je država preuzela ulogu alokacije resursa i proizvoda uspostavljanjem centralno-planskog gospodarstva. Taj pravac poznat je pod nazivom Marxizam i doveo je do uspostave državno-društvenog vlasništva. Poduzeće u planskoj ekonomiji je promatrano kao sredstvo za ostvarenje zacrtanih planova. Ono ne nastaje kao produkt analize tržišnih prilika i procjene šansi za ostvarivanje profita već temeljem odluke države. Poduzeće posluje bez ikakve valorizacije na tržištu, a profit skoro da je zabranjena kategorija. Naravno da je sve to, kao i mnogo drugih razloga (nedemokratski izabrane vlade, nestručno i podobno izabran menadžment, marginaliziranje funkcije marketinga) dovelo do sloma državno-društvenog vlasništva nad imovinom. Nove, demokratski izabrane, vlade u tim bivšim komunističko-socijalističkim državama tražile su rješenja za što bezbolniji prelazak na tržišno gospodarstvo. Nova paradigma pronađena je u privatizaciji-procesu transformacije državnog u privatno vlasništvo nad poduzećima.

POJAM I DEFINICIJA PRIVATIZACIJE

Postoji više definicija privatizacije, a neke od njih ćemo ovdje i spomenuti, u osnovi sve se svode na to da je privatizacija prijenos vlasništva sa državnog na privatno u jednoj nacionalnoj ekonomiji. Guslain privatizaciju definira na tri nivoa i prema njemu privatizacija na prvom nivou ili nivou poduzeća "označava transfer kontrole, bilo kao posljedica transfera vlasništva ili dokapitalizacije u kojoj država prenosi pravo donošenja ključnih odluka na druge vlasnike dok šira definicija privatizacije poduzeća uključuje bilo kakvu mjeru koja rezultira prijenosom aktivnosti u privatni sektor koje su do tada bile u nadležnosti državnog sektora."¹ Ovako široko definiranje pojma privatizacije podrazumijeva između ostalog i aranžmane koji ne uključuju prijenos vlasništva kao ugovor o prijenosu aktivnosti², lizing državnih poduzeća, koncesije i dr. Drugim nivoom privatizacije isti autor podrazumijeva privatizaciju kompletnih sektora a trećim i završnim privatizaciju cijele privrede. Za J.Sullivanovu privatizacija je "širenje uloge privatnog sektora i ograničavanje uloge države."³ Uloga države svodi se na stvaranje pravnog i institucionalnog ambijenta radi nesmetanog odvijanja privrednih aktivnosti. Za razliku od ove, poželjne uloge države u planskim privredama, ona je bila puno šira i išla je sve do cjelokupnog administriranja i upravljanja svakim pojedinim poduzećem i aktivnošću u privredi. Naravno da je ovakva sveobuhvatnost dovela do neefikasnosti pa i do same propasti ovakvog društvenog sistema. Valjalo je naći druge efikasnije sustave, a rješenje je bilo u poznatim tržišnim gospodarstvima, dok je sam put do njih osmišljen kroz proces privatizacije.

Budući da autori sa naših područja privatizaciju promatraju isključivo kao prelazak sa planske na tržišnu privredu, oni je kroz tu prizmu i definiraju. Tako Zahirović privatizaciju definira kao "uvođenje privatnog vlasništva u državna poduzeća/službe i/ili državnu imovinu."⁴ Sintetiziranu definiciju privatizacije nalazimo u radu Polića koji privatizaciju označava "kao dio strategije povratka u moderno kapitalističko društvo, kao sastavni, a ujedno i centralni dio ukupne tranzicije sistema sa širenjem privatnog sektora u nacionalnim ekonomijama kao posljedica realizacije ove strategije."⁵

Osnovni karakter svih dosadašnjih definicija privatizacije bio je usmjeren na proces koji se odvija u zemljama u tranziciji. Međutim, pored ovoga, bitno je istaći da se terminom privatizacije označava proces okrupnjavanja vlasništva u poduzećima u kojima postoji oblik masovnog dioničarstva, gdje su se pojavili određeni problemi. Prema Van Hornu,⁶ ti problemi se prije svega ogledaju u troškovima vezanim za

¹ Guslain, P., *The Privatization Challenge*, The World Bank, Washington, str. 10.

² Ovdje se obično radi o sektoru javnih usluga, pa bi ovakav primjer privatizacije mogli naći i kod najrazvijenijih zapadnih zemalja gdje se odlukom vlade obavljanje nekih javnih usluga koje je do tada obavljalo neko društveno poduzeće prepušta privatnom sektoru.

³ Sullivan, J., *New forms of ownership*, RL, New York, str. 61.

⁴ Zahirović, S., *Privatizacija u regiji "Brčko distrikt Bosne i Hercegovine"-Osnovne pretpostavke za privatizaciju*, Tuzla, 1999. god., str. 1.

⁵ Polić, N., *Uloga financijske analize u pripremi programa privatizacije poduzeća*, magistrski rad, Tuzla, 1999. god., str. 17.

⁶ Van Horne, J.C., *Financijsko upravljanje i politika*, MATE, Zagreb, 1993. god., str. 709.

administriranje dionicama, poteškoćama vezanim za donošenje strateških odluka te nedostatku poticaja za poslovanje poduzeća u smislu povećanja zarada. Ovi problemi se nastoje riješiti otkupom dionica od šire javnosti, a krajnji rezultat je stvaranje "privatnog" naspram "javnog dioničarskog" poduzeća. Nije nam namjera baviti se privatizacijom u ovom smislu nego samo ukazati da je kao termin prisutna i u privredama koje su oduvijek bile tržišne. U našem radu pažnja će biti posvećena privatizaciji koja se odnosi na zemlje u tranziciji ali prije tog ćemo iznijeti rizike i šanse koje mogu nastati iz tog procesa.

RIZICI I ŠANSE OD PRIVATIZACIJE

Kako privatizacija podrazumijeva temeljite promjene u gospodarstvu, ona kratkoročno proizvodi i određene poteškoće. Rezultat eliminacije slabosti uzrokovanih netržišnim poslovanjem, zaustavljanjem proizvodnje zbog ratnih uvjeta, gubitkom tržišta, za zemlje bivše Jugoslavije, jest likvidacija mnogih poduzeća i otpuštanje prekomjernog broja zaposlenih. Tu se pojavljuju i problemi uslijed nepoznavanja tržišnih prilika u svijetu. Jedan od tih problema je i ekonomski neokolonijalizam kad strani kapital ulazi zbog nekih komparativnih prednosti bez stvarnog napretka za zemlju. Integracija u međunarodne ekonomske tokove podrazumijeva i prihvaćanje njihovih pravila. S obzirom na krhkost gospodarstva, neposredno nakon privatizacije, teško će biti konkurirati razvijenim poduzećima zapadnih zemalja i velikim multinacionalnim kompanijama. Česti su i slučajevi likvidacije poduzeća nakon privatizacije gdje je namjera kupca bila eliminacija potencijalne konkurencije ili dolazak u posjed poželjne lokacije. I na kraju iz svega rečenog proizlazi neophodnost dobrih socijalnih programa da bi se izbjegla mogućnost anarhije zbog socijalnih problema a najsvježiji nam je primjer Argentine gdje su česti socijalni nemiri upravo iz razloga nesređene gospodarske situacije.

Bez obzira na sve prijetnje, koje vrebaju u procesu privatizacije, to je neophodni dio tranzicije koji se mora provesti, ali taj proces ne smije biti stihijski. Neophodno je prvo odrediti globalne ili makroekonomske ciljeve a prema njima i mikroekonomske⁷. Za ispravno definiranje globalnih ciljeva nužan je kritički osvrt na stanje privrede i identifikacija razloga za takvo stanje i tek potom se može pristupiti kreiranju ciljeva privatizacije. Kao olakšanje ispravnom definiranju ciljeva može poslužiti i promatranje poduzeća kao proizvođa u kontekstu marketing mixa. Privatizacija mora biti brza, efikasna i na ciljevima zasnovana. Moraju se identificirati konkretne koristi koje bi potencijalni kupac dobio kupovinom poduzeća, a bez tih koristi ne možemo očekivati ni kvalitetnog kupca kao ni zadovoljavajuće efekte od privatizacije.

PRIVATIZACIJA KAO SASTAVNI DIO TRANZICIJE

SPECIFIČNOSTI PRIVATIZACIJE U BIH

Specifičnosti privatizacije u Bosni i Hercegovini u prvom redu proizlaze iz specifičnosti u kojima su poduzeća radila. Sa jedne strane radilo se o samoupravnom socijalizmu ili društvenom vlasništvu⁸ nad poduzećima koja su imala obilježja planskih ili socijalističkih gospodarstava, a sa druge strane, kao posljedica izvoza i suradnje sa tržišnim ekonomijama, naša poduzeća imala su i karakteristike tržišnih ekonomija. Nažalost, zbog utjecaja države nikada se iskustva tržišnih gospodarstava nisu uspjela u cijelosti implementirati.

Ovakav dvostruki utjecaj zahtijevao je poseban pristup problemu privatizacije. S obzirom na izuzetnu osjetljivost ovog pitanja te njegovu važnost za državu u cjelini nužan je strateški pristup u definiranju modaliteta privatizacije poduzeća te zadovoljavanja minimuma interesa države, poduzeća i zaposlenih radnika.

Promjene na svjetskoj sceni koje su rezultirale i propašću planskih gospodarstava zahvatile su i prostor Bosne i Hercegovine, još dok je bila u okvirima SFR Jugoslavije. Taj model u svjetskoj literaturi poznat je pod nazivom "management and workers buyout".

⁷ Mikroekonomski ciljevi mogu biti određeni za regiju ili granu privrede ili čak za konkretno poduzeće ali o njima će biti više riječi kod same definicije ciljeva privatizacije u BiH.

⁸ U literaturi Svjetske banke posvećenoj privatizaciji kategorija društvenog vlasništva pojavljuje se samo u bivšoj Jugoslaviji, u ostalim postkomunističkim zemljama država se pojavljuje kao titular vlasništva.

Rat u Bosni i Hercegovini djelomično nas je odvojio od realizacije tih aktivnosti. Uspostavom mira na ovim prostorima stvorene su i pretpostavke za implementaciju konačne verzije modela privatizacije poduzeća u BiH te njegovu punu primjenu. Prije svega, uslijedilo je ukidanje društvenog vlasništva te utemeljenje državnog vlasništva nad imovinom. Pored promjene titulara nad imovinom, došlo je i do promjene modela privatizacije ukidanjem isključivog preferiranja opcije internog otkupa poduzeća i orijentacijom na koncept masovne privatizacije.

Privatizacija kao osnovni segment globalne tranzicije predstavlja i prvi korak ka uključenju gospodarstva u suvremene ekonomske tokove i kao takva nema alternative. Osnovna karakteristika tih suvremenih ekonomija je njihova profitna orijentacija, upravljanje poduzećima po osnovu kapital-odnosa, uspostava finansijskih tržišta, tržišta kapitala i rada. Bilo kakvo značajnije zaživljavanje finansijskog tržišta nemoguće je očekivati bez dominacije privatnog vlasništva nad poduzećima. Pored toga, privatizacija nam daje i odgovor o ispravnosti postojeće strukture privrede u Bosni i Hercegovini kroz potražnju za poduzećima iz pojedinih segmenata gospodarstva. Paralelno s procesom privatizacije, ali i kao njena posljedica, dolazi do uspostave i tržišta kapitala koja nam omogućavaju kontinuiranu transformaciju vlasništva nad poduzećima te stalno vrednovanje tih poduzeća na tržištu.

PREDPRIVATIZACIJSKO OKRUŽENJE

Prije samog određivanja poželjnog modela privatizacija neophodno je odgovoriti na niz vrlo značajnih pitanja. Upravo će nam odgovori na ta pitanja dati dijagnozu stanja gospodarstva kao i potrebe za tehničkim, pravnim i institucionalnim okvirom za uspješno provođenje procesa privatizacije. Ta pitanja su sljedeća:

- ciljevi privatizacije i socijalne konzekvence;
- kome pripada društveno vlasništvo;
- stupanj državnog nadzora nad privatizacijskim procesom;
- brzina privatizacije;
- institucionalni i regulativni okvir;
- restitucija/denacionalizacija.

CILJEVI PRIVATIZACIJE

Izbor ciljeva predstavlja prvi korak u dugom i mukotrpnom procesu privatizacije. Oni su bitni, budući da se prema njima treba definirati strategija i sami modeli privatizacije. Njihov izbor nije nimalo jednostavan i zato su mnoge zemlje krenule u taj proces bez jasno definiranih ciljeva. Prvi problem kod definiranja ciljeva privatizacije jesu određene suprotnosti kod ciljeva najvišeg prioriteta. Osnovni cilj privatizacije jest podizanje efikasnosti gospodarstva kroz tržišnu utakmicu. S druge pak strane imamo velika državna poduzeća kojima treba omogućiti funkcioniranje i poslije privatizacije i u konkurentskom okruženju na što ona i nisu baš naviknuta.

Većina zemalja u tranziciji pokušava zadovoljiti i minimum socijalne pravde kao i osigurati socijalni mir nakon procesa privatizacije. Da bi se zadovoljio ovaj cilj, određeni dio dionica trebao bi biti podijeljen radnicima i stanovništvu bez naknade a opet se kroz proces privatizacije nastoji prikupiti što je moguće više sredstva za rješavanje problema državnog duga. Realizacija procesa privatizacije ovisi i od zakonskog okvira kao i od socijalnog ambijenta. Ako postavljeni ciljevi nisu usklađeni sa zakonskom regulativom, ostat će na razini željenog. I zato "vlade ne treba da se trude da isplaniraju proces privatizacije do najsitnijih detalja, ali moraju postaviti principe, izabrati između potencijalno konfliktnih ciljeva i vršiti superviziju nad korektnošću i ishodom procesa"⁹.

Od domaćih autora sumirane motive, pa iz tog i ciljeve, privatizacije daju nam Vojnić i Rohatinski¹⁰:

- privatizacija vlasništva predstavlja prvi i najvažniji korak u pravcu razvoje tržišne funkcije poduzeća i poduzetništva;

⁹ Prema materijalu: "Vlasnička pretvorba u F BiH", grupa autora, Sarajevo, 1998. godine.

¹⁰ Vojnić, D., Rohatinski, Ž., O nekim problemima u procesu tranzicije, Aktualni problemi privrednih kretanja i ekonomske politike Hrvatske, svezak 7, 1993. god. str.1-21.

- privatizacija vlasništva predstavlja prvi najvažniji korak u pravcu razvoja integralnog tržišta, posebno institucija tržišta, faktora rada i kapitala;
- privatizacija vlasništva u kontekstu razvoja institucija finansijskog tržišta predstavlja bitan preduvjet za tržišnu alokaciju investicija i
- privatizacija vlasništva u odlučujućoj mjeri determinira povećanje ekonomske efikasnosti investicija kao i povećanje ukupne gospodarske djelotvornosti.

Da bi postigle željeni krajnji rezultat različite su zemlje odabrale i različite načine kako do njega stići, uvjetno možemo identificirati dvije grupe zemalja.

U prvoj grupi su one koje su kao prioritetan cilj ovog procesa postavile radikalno mijenjanje vlasničke strukture gospodarstva u korist povećanja udjela privatnog sektora u stvaranju nacionalnog proizvoda. U drugoj grupi su zemlje koje su zbog visokog budžetskog deficita i prevelike vanjske zaduženosti odabrale pristup "case-by-case" i na taj način žele povećati budžetske prihode od privatizacije i smanjiti vanjski dug. Krajnji rezultat bi u obadva slučajeva bio povećanje efikasnosti privatiziranih poduzeća i gospodarstva u cjelini. Naravno ovu podjelu nije moguće doslovno primijeniti, budući da su se u različitim vremenskim fazama privatizacije i ovi pristupi kombinirali i mijenjali.

PROBLEM "VLASNIŠTVA"

Definiranje vlasništva nad imovinom također je bitno radi određivanja modela i tehnika za provođenje procesa privatizacije. I tu postoje dva ili čak tri pristupa u definiranju ovog problema. Prvi od njih polazi sa stanovišta da je imovina državno vlasništvo pa samim tim da je država jedini nosilac prodaje te da je prodaja poduzeća u kojoj je država jedini prodavač, isključivi način privatizacije. Iz ovog prvog pristupa proizlazi drugi pristup gdje je imovina društveno vlasništvo odnosno zajedničko vlasništvo države i radnika.¹¹ I treći model polazi sa stanovišta da su građani i zaposleni jedini vlasnici imovine, budući da su u njeno stvaranje uložili svoj radni vijek pa je trebaju raspodijeliti između sebe bez naknade, a država treba samo osigurati zakonski okvir i nadzor nad cijelim procesom.

STUPANJ DRŽAVNOG NADZORA NAD PRIVATIZACIJOM

U zavisnosti od uloge države u ukupnom procesu tranzicije razlikujemo sljedeće vrste privatizacije:

- decentralizirana (spontana) privatizacija i
- centralizirana (masovna i voucher privatizacija).

Pored ova dva osnovna pristupa, pojavljuje se i treći karakterističan za Istočnu Njemačku, poznat pod nazivom "holding" privatizacija, gdje se sva državna poduzeća unose u jedan holding koji ima zadaću da ih privatizira.

Kod decentralizirane privatizacije država delegira određene odgovornosti na banke, osiguravajuća društva i mirovinske fondove. U ovom pristupu se daje velika sloboda i samim poduzećima da pokrenu i sprovedu postupak privatizacije na način koji smatraju najprihvatljivijim za samo poduzeće. Prema literaturi, najviše praktičnih iskustava u ovoj vrsti privatizacije ima Mađarska.

U centraliziranoj privatizaciji država preuzima ulogu realizatora procesa privatizacije. Za tu svrhu ona formira specijalizirane institucije, agencije, fondove, koji po zadanom regulatornom okviru provode proces privatizacije. Ovaj pristup se smatra pravednijim i društveno prihvatljivijim, budući da se dioba vrši na nivou čitavog naroda koji je i stvarao tu imovinu. Dodatni razlozi za ovu vrstu privatizacije su brzina provođenja kroz masovnost postupka.

Pretpostavlja se da su pojedine zemlje htjele izbjeći i rasprodaju nacionalne imovine strancima, budući da se znalo da je akumulacija štednje domaćeg stanovništva i do deset puta manja od procijenjene vrijednosti

¹¹ Ovaj termin društvenog vlasništva već smo spomenuli kao karakterističan za zemlje bivše Jugoslavije, može stvoriti određene probleme zato što nije jasno razlučio vlasništvo između države i radnika pa u samom procesu privatizacije ili prodaje novom vlasniku može doći do nezadovoljstva radnika.

poduzeća. Ovom modelu privatizacije pribjegli je većina zemalja u tranziciji dok se sami začeci pripisuju Češkoj "gdje svaki punoljetni građanin dobivenim vaučerima, odnosno investicijskim kuponima, može kupovati dionice ponuđenih državnih poduzeća neposredno ili posredovanjem privatnih ili državnih investicijskih fondova."¹²

BRZINA PRIVATIZACIJE

Brzina procesa privatizacije ovisi u prvom redu o izabranom modelu privatizacije, čak bi se prije moglo reći da se i modeli privatizacije izabiru prema željenom tempu brzine privatizacije. Generalno se može reći da brza privatizacija zahtijeva makroekonomska rješenja koja ne tretiraju specifičnosti kako pojedinih djelatnosti i grana privrede, tako i pojedinih poduzeća.

Privatizacija kao dugoročan proces pruža mogućnost sustavnog pristupa svakom poduzeću ali i produžava agoniju tranzicije za koju smo rekli da sa sobom nosi veliki broj problema.

INSTITUCIONALIZACIJA PROCESA PRIVATIZACIJE

Institucionalni i regulativni okvir u najužoj je vezi sa stupnjem državnog nadzora. Ali bez obzira na stupanj državnog nadzora država treba osigurati kvalitetan i transparentan regulativni okvir po kome se trebaju ponašati svi učesnici u privatizaciji. Općenito možemo reći da se uloga države u pretvorbi ostvaruje preko dviju osnovnih poluga. Prva poluga su institucionalne promjene, kada država određuje institucije potrebne za razvoj tržišta i privatizaciju. Tu država koristi centralizirani ili decentralizirani pristup, ali u obadva slučaja s vremenom uloga države treba da slabi a njene funkcije treba da preuzima izgrađeni institucionalni okvir. Država bi pored donošenja zakona i formiranja institucija trebala voditi brigu i o iskorištenju njenih najkvalitetnijih resursa: znanja, informacija kao i povezivanja s razvijenim svijetom radi prodora na njihova tržišta i dolaska do najnovijih tehnologija.

Druga poluga je kvalitetna makroekonomska politika i to kroz: monetarnu i poresku politiku, politiku cijena i plata te politiku uvođenja konvertibilnosti valute. Sve ove politike provode se u suradnji s međunarodnim finansijskim institucijama (Svjetskom bankom i Međunarodnim monetarnim fondom) a krajnja im je svrha stabilnost gospodarstva, što je osnovni preduvjet za dugoročni priljev stranih i domaćih investicija. Slučaj Bosne i Hercegovine, pa i Hrvatske, je specifičan jer su polovinu svog proračuna morale izdvojiti za odbranu. Tu se istovremeno pojavio problem izbjeglica i obnove što je u konačnici dovelo do velikog kašnjenja procesa privatizacije i velikih problema u samom procesu.

Ostala pitanja, kao što su i pitanje restitucije i denacionalizacije treba anticipirati prije samog postupka privatizacije, budući da su i to neophodni segmenti i nepravde koje treba ispraviti ako se želi ući u zajednicu naprednih i demokratskih zemalja.

ZAKLJUČAK

Temeljni preduvjet izgradnje efikasne tržišne privrede u zemljama u tranziciji bila je promjena vlasničkih odnosa tj. prijelaz društveno-državne imovine u privatne ruke kao djelotvornijeg oblika poslovanja. Taj proces svakako da nije bio nimalo lagan, a uz to nisu postojala nikakva ili dovoljna prethodna iskustva.

Kako je temeljni cilj bio promjena vlasništva, temeljni proces prema tom cilju bila je privatizacija. Zbog svog opsega i značaja privatizaciji je pripalo ključno mjesto u politici gospodarske preobrazbe. Ovdje nije samo riječ o promjeni vlasničke strukture poduzeća već i o promjeni političkog ustrojstva kao i o promjeni gospodarskog sustava u cjelini (makroekonomske politike, monetarne, fiskalne politike kao i institucija koje prate takav jedan sustav).

Provedena istraživanja pokazala su da uspjeh privatizacije u velikoj mjeri zavisi od napretka makroekonomske stabilizacije, strukturnog prilagođavanja, stvaranja tržišnih institucija, liberalizacije,

---

¹² Zečević, Nedim, *Istraživanje utjecaja različitih modela pretvorbe društvenog vlasništva na finansijski položaj poduzeća*, Tuzla, 1996., str. 60

internacionalizacije i integracije u svjetski tržišni prostor, a da je izrazito određen uspjehom važnih segmenata makroekonomske reforme (monetarna i fiskalna politika, politika cijena, politika tečaja).¹³

Prije samog početka procesa privatizacije trebalo je dati odgovore na neka bitna pitanja. Najznačajnija među njima su: pitanje vlasništva nad imovinom (poduzećima), definiranje osnovnih ciljeva privatizacije, izbor odgovarajućih modela i tehnika za njenu provedbu, brzina provedbe, institucionalni aspekt i dr. Kako su sami ciljevi privatizacije konfliktni, različite zemlje su izabrale i različite ciljeve s tim da su im globalni ciljevi bili jedinstveni: povećanje efikasnosti gospodarstva kroz stvaranje liberalnijeg ambijenta za poduzetništvo te puna afirmacija tržišta kao osnovnog ekonomskog regulatora. Da bi se ovaj cilj realizirao, valjalo je izvršiti restrukturiranje poduzeća radi povećanja njihove konkurentnosti i uključivanja u svjetske tržišne tokove. Pored ekonomskih ciljeva, većina vlada je radi podrške javnosti u osnovne ciljeve uključila i političke tj. besplatnu podjelu dijela državne imovine. Izborom određenog modela privatizacije vlade su indirektno opredijelile i brzinu kao i institucionalni okvir.

LITERATURA:

1. Ellerman, D.P., Management and Employee Buy-outs as a Technique of Privatization, C.E.E.P.N., 1993. god.
2. Grupa autora "Vlasnička pretvorba u F. BiH", Sarajevo, 1998. god.
3. Guslain, P., The Privatization Challenge, The World Bank, Washington
4. Hodžić, Kadrija, (Re)privatizacija i globalizacija, Sarajevo, 2003. god.
5. J. Stiglitz, D. Ellerman, International Review of Economics & Business Vol. III/May 2000.
6. N.Čučković, M.Staničić, D.Kalogjera, "Makroekonomska reforma i politika privatizacije u Srednjoj i Istočnoj Europi", IRMO, Zagreb, 1994. god.
7. Polić, N., Uloga financijske analize u pripremi programa privatizacije poduzeća, magistarski rad, Tuzla, 1999. god.
8. Sullivan, J., New forms of ownership, RL, New York, 1999. god.
9. Van Horne, J. C., Financijsko upravljanje i politika, MATE, Zagreb, 1993. god.
10. Vojnić, D., Rohatinski,Ž., O nekim problemima u procesu tranzicije, Aktualni problemi privrednih kretanja i ekonomske politike Hrvatske, svezak 7, 1993. god.
11. Zahirović, S., Privatizacija u regiji "Brčko distrikt Bosne i Hercegovine"-Osnovne pretpostavke za privatizaciju, Tuzla, 1999. god.
12. Zečević, Nedim, Istraživanje utjecaja različitih modela pretvorbe društvenog vlasništva na financijski položaj poduzeća, Tuzla, 1996. god.

---

¹³ N.Čučković, M.Staničić, D.Kalogjera, *Zaključna razmatranja, pouke i preporuke zbornika "Makroekonomska reforma i politika privatizacije u Srednjoj i Istočnoj Europi"*, IRMO, Zagreb, 1994. god.